

Zrinka Podhraški Čizmek i Luigi Divari, *Jadransko i jonsko brodogradnja u novom vijeku (1650 – 1850)*, Pesaro: Museo della Marineria Washington Patrignani, 2024, 198 str.

U proljeće, ono doba godine u kojem su tijekom minulih stoljeća brodovi pokretani snagom vjetra izlazili na pučinu, isplovila je 2024. godine iz talijanskoga grada Pesara u međunarodnu javnost izložba otvorena pod nazivom *Jadransko i jonsko brodogradnja u novom vijeku (1650-1850)*, opremljena istoimenim katalogom na talijanskom, hrvatskom, grčkom i engleskom jeziku. Riječ je o uspješnom spoju muzejske struke i historiografskih, odnosno arhivskih istraživanja, što je rezultiralo publikacijom koja se može okarakterizirati kao spomenik bogatoj jadransko-jonskoj pomorskoj baštini.

U *Predgovoru* kataloga (7-38) pojašnjava se kako je izložba rezultat udruživanja različitih stručnjaka koji su, vođeni entuzijazmom, ponudili „rezultate svojih istraživanja radi boljeg razumijevanja jadranske i mediteranske civilizacije“. Ideja hrvatske povjesničarke Zrinke Podhraški Čizmek o zajedničkoj hrvatsko-talijanskoj izložbi najprije je upućena Pomorskom muzeju u Pesaru, na čelu kojega je vrsna poznavateljica talijanskog jadranskog pomorskog naslijeđa Maria Lucia De Nicolò. Uključivanjem u viziju izložbe drugog ključnog suradnika, Luigija Divarija, kao stručnjaka za jadranska povijesna plovila i ujedno njihova likovnog interpretatora, temelji buduće izložbe već su bili postavljeni. Dokumentarni i ikonografski materijal za izložbu i katalog je od 2021. godine prikupljala te interpretirala međunarodna skupina od dvadesetak stručnjaka iz Hrvatske, Italije, Crne Gore i Grčke. Autorica tekstova nastalih na temelju tog kolektivnog istraživanja jest Zrinka Podhraški Čizmek, dok je autor likovne rekonstrukcije plovila Luigi Divari. Vrhunac tog predanog višegodišnjeg rada bila je izložba otvorena 2024. godine u Pomorskom muzeju u Pesaru te publiciranje pripadajućeg četverojezičnog kataloga.

Katalog izložbe zapravo donosi tipologiju plovila koja su tijekom novog vijeka plovila snagom vjetra i/ili veslima Jadranskim i Jonskim morem. Za dobru tipologiju potreban je velik broj uzoraka, pa je istraživanje započelo analizom više desetaka tisuća arhivskih dokumenata iz zbirke *Hrvatski pomorski registri*, koja se čuva u Hrvatskom državnom arhivu, a koju je formirao zaslužni hrvatski povjesničar Nikola Čolak. Kada su tomu dodani i drugi novootkriveni izvori, potom brojne bibliografske jedinice te ikonografski prikazi, istraživački je tim uspio opisati i rekonstruirati šezdesetak vrsta plovila koja su u navedenom razdoblju plovila ovim morima. Pod naslovom *Tri stoljeća s pramcima na Jadranu* (24-25) drugi autor izložbe i kataloga Luigi Divari opisao je dio istraživačkih izazova pri usustavljanju terminologije i opisa brodova iz arhivskih dokumenata te rekonstrukcije izgleda plovila, što je u pojedinim slučajevima omogućilo praćenje promjena, odnosno razvoja karakteristika brodova tijekom stoljeća. Stručnjak za grčku pomorsku povijest i profesor Sveučilišta u Ateni Gerassimos D. Pagratis u poglavlju *Brodogradnja i pomorska trgovina Jonskih otoka* (26-27) naglašava da jonsko pomorstvo u prošlosti treba promatrati u istoj cjelini s jadranskim, između ostalog i zato što su stanovnici njihovih obala stoljećima plovili pod istom zastavom Mletačke Republike. Rezultati istraživanja ukazali su na još jednu važnu spoznaju – jadransko i jonsko brodogradnja dio je zajedničke baštine onih koji i danas nastanjuju ove morske obale. U svojoj riječi *Brodogradnja novog vijeka: od izvora do usustavljanja nazivlja i tipologija* (21-23) autorica Zrinka Podhraški Čizmek ustvrdila je kako je zajedničkim istraživanjem obogaćeno znanje postalo „zajedničko dobro“, što je pod naslovom *Mora koja nas povezuju* (28) naglasio i suradnik projekta Mateo Bratanić sa Sveučilišta u Zadru, koji je čitateljima približio pravce, karakteristike i razloge plovidbe na Jadranskom i Jonskom moru u promatranom razdoblju.

Nakon četverojezičnog uvodnika petoro suradnika projekta, a prije središnjeg dijela kataloga, na nekoliko se stranica (41-47) donose podaci o vrstama jedara uz pripadajuće ilustracije kako bi čitatelj s razumijevanjem mogao pratiti dio koji slijedi. Središnji i glavni dio kataloga nosi naslov *Vrste brodova* (49-167) te se u njemu nalazi šezdesetak jadranskih i jonskih novovjekovnih plovila. Za svako plovilo, počevši od u izvorima najviše puta posvjedočenog trabakula pa sve do malenog čopula, koji se u izvorima javlja samo jedanput, na lijevoj je stranici donesen enciklopedistički opis na četiri jezika o tehničkim i maritimnim karakteristikama plovila, posadi, načinima uporabe, učestalosti spominjanja u izvorima te razvoju kroz povijest. Na desnoj stranici nalazi se vjerna grafička rekonstrukcija istoga plovila u autorstvu Luigija Divarija. U *Prilozima* (169-183) donesene su tablice s detaljnim karakteristikama svakog plovila na talijanskom, hrvatskom, grčkom i engleskom jeziku, u kojima se pregledno donose podaci o dužini, širini, visini, nosivosti, posadi, veslima, jarbolima, jedrilju, pomoćnom plovilu, topovima, uporabi i konačno učestalosti pojavljivanja u dokumentima, što uglavnom korespondira s učestalošću korištenja toga tipa broda u novom vijeku. Posljednji dio ovoga kataloga čini *Bibliografija* izvora i literature (185-198).

Vrijednost ovoga djela nije samo u sistematiziranju i katalogizaciji prikupljenih saznanja, već ono donosi i pregršt novih spoznaja do kojih se moglo doći samo sinergijom stručnjaka iz niza znanstvenih i baštinskih ustanova zemalja jadransko-jonske regije koji su u interdisciplinarnoj atmosferi ostvarili zavidan rezultat. Model je to koji bi trebalo nasljedovati ne samo u daljnjem proučavanju pomorske povijesti, već i u drugim temama jednako zanimljivima muzealcima i povjesničarima, ili samo jednima od njih. Budući da su izložba i njezin katalog rezultat kolektivnog pothvata međunarodnog tima znanstvenika, a „zvijezde“ izložbe upravo jadranski i jonski brodovi, želja autora bila je izložbu načiniti putujućom i tijekom 2025. i 2026. godine otvoriti je u važnijim jadransko-jonskim lučkim gradovima među kojima su ovi brodovi stoljećima plovili. Zaključno, pred nama nije samo djelo koje će na svojim policama poželjeti imati ljubitelji mora, pomorstva i povijesti zbog njegove dokumentarističke i estetske vrijednosti, nego i priručnik onima koji se temama iz povijesti jadransko-jonskog pomorstva bave profesionalno.

Marin Banović

Zvezdana Sikirić Assouline i Melita Vukina, *Hrvatsko pučko školstvo 19. stoljeća i zagrebačka Sramotna knjiga*, Zagreb: FF Press; Školska knjiga, 2024, 560 str.

U izdanju Školske knjige i FF-press-a 2024. godine objavljena je vrijedna knjiga *Hrvatsko pučko školstvo 19. stoljeća i zagrebačka Sramotna knjiga*, prva detaljna analiza povijesti školstva u Zagrebu na temelju važnog izvora u kojeg su se upisivali učenici, koji su u razdoblju od 1857. do 1894. godine počinili razne prijestupe. Kroz povijest školstva mogu se spoznati ključne sastavnice djetinjstva i adolescencije učenika. Osim što se interdisciplinarnim pristupima ovakvim istraživanjima pružaju odgovori na višesložna pitanja povezana s tematikom odrastanja djece, tako se otvaraju i mogućnosti za spoznavanjem širokog spektra tema iz povijesti hrvatskog školstva u 19. stoljeću. Stvaranje modernog građanskog društva nakon 1848. godine snažno se reflektiralo i na onodobni školski sustav kojemu je bila potrebna sustavna adaptacija novim postulatima modernosti. Sukladno novim promjenama bilo je potrebno prilagoditi pučke škole, koje su se počele u većoj mjeri osnivati tek u drugoj polovici 19. stoljeća, naročito za vrijeme banovanja Ivana